

Prayer Bowl in Zanjan Archeology Museum (The Study of Inscriptions and Motifs)

Parastoo Ghasemi Androod*

1. Museum Expert and Senior Expert in Islamic Archeology, Head of Museum and Movable Properties
Department of General Office of Cultural Heritage, Tourism and Handcrafts of Zanjan Province, Zanjan, Iran

Received 2022/09/23 | Accepted 2022/11/22

Abstract

The centuries 10th and 11th AH in Safavid dynasty is very prominent from a political, historical, and artistic point of view, as Iranian artists mastered many artistic skills during this period of time. The decorative inscriptions in the historical buildings are used so skillfully that no one could find such elegant artistic works before. In addition to building skills, the art of calligraphy on objects also made great progress in this era. One can observe the elements of Shia art and various Islamic prayers and praise of Prophet Muhammad (PBUH) and Hazrat Ali (PBUH) which have been used on the metalwork in an artistic manner.

This article aims at introducing the bowl with an inscription on it, known as the “prayer bowl” which is dedicated to the Zanjan Archaeological Museum for more protection by one of the Zanjan coppersmith masters. The said bowl was inherited by his predecessors. The bowl was widely used and respected due to the people’s beliefs. It has inscriptions with Quranic chapters, various Islamic and Shiite prayers such as Nadali, Akashe, and Maknun, pictures of twelve constellations of the Zodiac, numbers, and magical letters. The prayers have been used in mosques and religious gatherings for granting one’s needs, protecting from evil and jinn, curing illness, bringing luck into one’s life, etc. In the present article, the inscriptions and motifs of the mentioned prayer bowl have been reread and analyzed. Also, the reason why the bowl was used by people is discussed here.

Keywords: Prayer Bowl, Copper, Inscription, Calligraphy, Dedication, Archaeological Museum, Zanjan.

Copyright © 2020-2021 Cultural Heritage Records Studies. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

Ghasemi Androod, Parastoo. (2022). Prayer Bowl in Zanjan Archeology Museum (The Study of Inscriptions and Motifs). *Cultural Heritage Records Studies*, 4(1), 60-79.

Corresponding Author: Parastoo Ghasemi Androod, Museum expert and senior expert in Islamic archeology, Zanjan, Iran
Email: pghasemi53@yahoo.com

جام دعای موزه باستان‌شناسی زنجان (بررسی کتیبه و نقوش)

پرستو قاسمی اندرود^۱

۱- کارشناس موزه‌داری و کارشناس ارشد باستان‌شناسی گرایش اسلامی، رئیس گروه موزه‌ها و اموال منقول اداره کل میراث فرهنگی صنایع دستی و گردشگری استان زنجان، زنجان، ایران

دریافت: ۱۴۰۱/۷/۱ | پذیرش: ۱۴۰۱/۹/۱

چکیده

سلسله صفویه در قرن‌های دهم و یازدهم هجری قمری، از نقطه نظر سیاسی، تاریخی و هنری بسیار حائز اهمیت است، چرا که در این دوره، هنرمندان ایرانی در بسیاری از مهارت‌ها به استادی رسیدند. کتیبه‌های تزئینی در بناهای تاریخی آن چنان با مهارت کار شده که پیش از آن سابقه نداشته و یا به آن زیبایی نبودند. در این دوره، علاوه بر بناها، هنر کتابت در اشیاء هم بسیار پیشرفت کرد و عناصر هنر شیعی و به‌کارگیری انواع ادعیه اسلامی و تمجید از مقام پیامبر (ص) و حضرت علی (ع) در فلزکاری نیز با هنرمندی تمام مشاهده می‌شود. این مقاله در تلاش است به معرفی «جام کتیبه‌دار»، موسوم به «جام دعا» بپردازد. این جام که به یکی از اساتید مسگر زنجان به ارث رسیده، به جهت اعتقاد مردم بسیار مورد استفاده و احترام بوده و جهت حفاظت بیشتر به موزه باستان‌شناسی زنجان اهداء شده است. جام دعا شامل کتیبه‌هایی است که حاوی سوره‌های قرآنی، انواع ادعیه اسلامی و شیعی مانند ناد علی، عکاشه، مکنون، تصاویر صور دوازده‌گانه فلکی، اعداد و حروف سحرآمیزی است که در مساجد و تکاپای مذهبی برای رفع حاجت، دفع بلا و جن، رفع بیماری، بخت‌گشایی و ... به کار می‌رفته است. در این مقاله، کتیبه‌ها و نقوش جام دعا، بازخوانی و مورد تحلیل قرار خواهد گرفت و به چرایی استفاده از آن پرداخته خواهد شد.

واژه‌های کلیدی: جام دعا، مسی، کتیبه، قلمزنی، اهدایی، موزه باستان‌شناسی، زنجان.

کپی‌رایت © دو فصلنامه مطالعات اسناد میراث فرهنگی: دسترسی آزاد؛ کپی برداری، توزیع و نشر با ذکر منبع آزاد است.

قاسمی اندرود، پرستو. (۱۴۰۱). جام دعای موزه باستان‌شناسی زنجان (بررسی کتیبه و نقوش). *مطالعات اسناد میراث فرهنگی*، ۴ (۱)، ۶۰-۷۹.

* نویسنده مسئول: پرستو قاسمی اندرود، کارشناس موزه‌داری و کارشناس ارشد باستان‌شناسی گرایش اسلامی، زنجان، ایران

پست الکترونیک: pghasemi53@yahoo.com

مقدمه

فلزکاری دوره صفوی، دارای ارزش بالایی در تاریخ این هنر است. هنر فلزکاری در این دوره، به شکوفایی رسید و آثار زیبایی از آن به جای مانده است. فلزکاری در این دوره سه ویژگی مهم دارد:

نخست: دنباله هنر فلزکاری در دوره تیموریان، به ویژه مکتب خراسانی است؛

دوم: در زمان شاه عباس یکم، دو مکتب فلزکاری در ایران وجود داشت: یکی در خراسان و دیگری در آذربایجان.

سوم: مکتب خراسانی تأثیر زیادی بر مکتب سنتی ایران گذاشت، بدون آنکه این تأثیر آشکار باشد. با روی کار آمدن دودمان صفوی، باب تازه‌ای در مکتب هنر ایران گشوده شد و ایران پس از چند قرن، که تحت حکومت‌های ملوک الطوائفی می‌زیست، صاحب حکومت ملی-مذهبی گردید. در واقع، عصر طلایی هنر در ایران را باید مقارن این حکومت دانست؛ هر چند که شاهان این سلسله، هنرمندان را تشویق و از آنها بسیار حمایت می‌کردند. از این سلاطین، می‌توان به شاه اسماعیل، شاه طهماسب و شاه عباس اشاره کرد که سعی بسیاری برای اعتلای فرهنگ و هنر داشتند. در فلزکاری این دوره که بر پایه سنت‌های قدیم و مهارت فلزکاران بود، چیره‌دستی و نبوغ هنرمندان به چشم می‌خورد. (احسانی، ۱۳۹۰: ۱۷۹) از زمان‌های قدیم، نوشته‌های خطی تنها وسیله تزئینی شمرده می‌شدند و از تصاویر خبری نبود و از آنها به عنوان منابع تاریخی قدیمی استفاده می‌شد. با آمدن اسلام، قرآن که حامل سخنان خداوند است، به عنوان موضوعی ارزشمند و با مفاهیم عالی به استخدام هنرمندان خطاط و کتیبه‌نگار در آمد و هنرمندان با استفاده از هنر خط به تزئین اماکن مقدسی چون مسجد، امامزاده، خانقاه و مدارس مذهبی پرداختند. هنرمندان مسلمان، نه تنها از قرآن برای تزئین اماکن مقدسه استفاده می‌نمودند، بلکه از آیات ملکوتی

قرآن برای تزئین اشیاء روزمره و ظروفی چون بشقاب، کاسه، چراغ‌ها و پایه شمعدان‌های ساخته شده از فلز، مرمر، سنگ و چوب و همچنین پارچه، استفاده کردند. صرف نظر از جنبه زیبایی و تزئینی، این خط‌ها حضور خداوند را در هر جا از جمله مسجد، مدرسه، خانقاه و امامزاده برای مسلمانان تداعی می‌کرده است و حتی مسلمانان، خداوند را هنگام خوردن و آشامیدن ستایش می‌کنند؛ زیرا بشقاب‌ها و کاسه‌هایشان با کلمات خداوندی تزئین شده است. بنابراین، هنرمند مسلمان همیشه سعی داشته با استفاده از این خطوط، حضور خداوند، ایمان به وجود او، انعکاسات معنوی سخنان اولیای خدا و ادعیه را در همه جا برای مسلمانان تداعی کند. به طور کلی، هنرمندان مسلمان همواره کوشیده‌اند تا آثارشان از نظر شکل، تزئینات و رنگ، بیشترین همگامی و تفاهیم را با نیازهای روحی و جسمی انسان داشته و از این طریق محلی آرام، دلپذیر و زیبا را برای انسان‌ها فراهم آورند و چنین است که مسلمانان وقتی پا به درون مسجد یا اماکن مقدسه می‌گذارند، کلمات خداوندی نوشته شده بر در و دیوار مسجد آنها را به عبادت خداوند دعوت می‌کند و در حقیقت این کلمات و آیات خداوندی، حضور خداوند را که با پدیدار شدن لطافت و زیبایی روح به دست می‌آید، تداعی می‌کنند (شایسته فر، ۱۳۸۱: ۴۳). زیبایی و ارزش هنر اسلامی، به آثار منقول و غیر منقول برجای مانده استوار است. کتیبه‌نویسی بر روی آثار فلزی، یکی از ارکان اصلی تزئینات بشمار می‌رود. فلزات به خاطر نوع جنس و استحکام در برابر آسیب‌ها، نسبت به دیگر آثار منقول گذشته بسیار سالم باقی مانده و تک تک آنها حاوی اطلاعات فراوانی از فلزشناسی، هنرهای به‌کار رفته و مضمون کتیبه‌ها هستند. در واقع، فلزکاری دوره صفوی، تفاهمی بین هنر و مذهب شیعی است که تنها می‌توان این نبوغ و تلفیق را در بین ایرانیان مشاهده کرد.

جام دعا در فرهنگ عامه ایران

تعریف جام:

از دیدگاه باستان‌شناسان، جام به ظروف دهان‌گشاد که گردن ندارند و قطر دهانه آن از کف و بدنه‌اش بیشتر باشد، گفته می‌شود.

جام دعا به نام‌های جام چهل کلید یا چهل بسم الله، به جام تفأل و غیب‌گویی معروف است، که بیشتر از جنس مس یا برنج بوده و از روی کار آمدن خاندان صفوی، ساختن این ظروف رواج داشت و بنابر اعتقاد مردم، برای طالع‌بینی، گشایش‌کار، بخت‌گشایی دختر و پسر، شفاگرفتن بیمار، فرزندآوری، رفع و دور کردن جن، ازدیاد عمر و روزی، دوری از بلاهای ارضی و سماوی و سلامت بودن مسافر به کار می‌رفته است. ظاهراً غیب‌گویان و فالگیران از آن برای طالع‌بینی هم استفاده می‌کردند. برای نقش زدن بر روی این ظروف، از تکنیک کنده‌کاری استفاده می‌شد. در این روش، ایجاد نقوش و طرح‌های تزئینی و خطوط مورد نیاز، توسط قلم‌های فلزی با وارد کردن ضربات چکش بر روی قلم پوسته‌ای از سطح فلز کنده و در نتیجه خطوط و طرح‌ها و نقوش، به صورت کمی گودتر از سطح جدار فلز، بر جای می‌ماند. این فن، یکی از رایج‌ترین فنون تزئینی برای ایجاد نقش روی فلز است (افروغ، ۱۳۸۹: ۶۵). اصولاً بر لبه این جام‌ها، که با بسم الله الرحمن الرحیم آغاز می‌شود، نام چهارده معصوم، سوره‌های قرآنی، ادعیه اسلامی مانند نادعلی، اعداد و حروف سحرآمیز و طلسمات که بر اسرار آن تنها ساحران و فالگیران آشنایی داشتند، با خط نسخ کنده کاری شده بود و غیب‌گویان و فالگیران از این جام در دوره صفوی در تفأل و پیش‌گویی و استخاره برای رفع حاجت فرزندآوری - بخت‌گشایی دختر و پسر، رفع فقر و تنگدستی و سرقت مال، استفاده می‌کردند و برای این کار مبلغی از فرد دریافت می‌کردند (احسانی، ۱۳۹۰: ۱۸۹) و حتی می‌گویند از این جام‌ها برای دفع و دور کردن جن‌ها استفاده می‌کردند (نجمی، ۱۳۸۶:

۲۱۸). نمونه‌ای از کاسه فلزکاری دوره صفوی، کاسه کنده‌کاری شده، محل ساخت اصفهان، ارتفاع ۴/۲ سانتی‌متر، قطر دهانه: ۱۲/۵ سانتی‌متر، محل نگهداری موزه ملی تهران، که شامل کتیبه سوره فاتحه، الکافرون، اخلاص، الفلق، الناس، سوره بقره، صلوات بر ائمه معصومین، در پشت کاسه دعای ناد علی و در روی بدنه، دوازده صور فلکی در دوازده ترنج حکاکی شده است (توحیدی، ۱۳۸۶: ۷۳). این گونه کاسه‌ها، با خط نگاره و متون قرآنی و تا اندازه‌ای با حدیث و دعا پوشیده شده است. بسیاری از مسلمانان، به‌ویژه در ایران، ترکیه و هند خواستار کاسه‌های دعایی به عنوان اشیایی با قدرت ویژه بودند. مانند همیشه، مردم اعتقاد داشتند که کاسه‌های دعا معجزه‌گر هستند. کاسه را با آب زلال پر می‌کردند، به گونه‌ای که نوشته‌های مقدس روی آن دیده و خوانده شود. آب را به اشخاص بیمار می‌دادند تا بنوشند و اعتقادشان این بود که شفا از کلمات مقدس نشأت می‌گیرد (شایسته فر، ۱۳۸۴: ۱۸۷). با مطالعه روی اشیای فلزکاری دوره صفویه، مشاهده می‌شود که در بسیاری از موارد، هنرمندان اسامی امامان و پیامبر را همراه دعاها خطاب به آنها در کنار هم حک می‌کردند. استفاده از آیات قرآنی در اشیای فلزکاری همراه با اسامی امامان نیز در این دوره دیده می‌شود. نکته مهم این است که در مراسم ویژه، مثل نوشیدن و خوردن در امامزاده‌ها و سایر اماکن مقدس، که بیشتر مردم پاک و آماده نماز بودند، استفاده می‌شد. چرا که به کارگیری آیات قرآنی در اشیای روزمره، از جهتی نشانه بی‌حرمتی به قرآن است. بنابراین، هنرمند، به‌وسیله حک کردن اسامی امامان و آیات قرآن در اشیای فلزی، علاقه و احترام خود را به اهل بیت پیامبر آشکار می‌کرد.

بیشتر کتیبه‌های فلزکاری عصر صفوی، مذهبی بوده و این اشیاء، حاوی بسیاری از عناصر شیعی، مانند دعای نادعلی بودند. زیرا تشیع جایگاه خاصی در این دوره داشت (شایسته فر، ۱۳۸۴: ۱۹۰). جام چهل کلید از

سال اهداء: ۱۳۹۶
 شماره اموال: ۳۴۱۸
 جنس: مسی
 محل نگهداری: بخش اسلامی موزه باستان شناسی و مردان نمکی زنجان
 قطر دهانه: ۳۰ سانتیمتر
 ارتفاع: ۸ سانتیمتر
 قطر کف: ۱۵ سانتیمتر
 وزن: ۱/۳۵۰ گرم
 دوره تاریخی: شی مورد مطالعه، تاریخ ندارد؛ اما با توجه به سبک کار، موضوع کتیبه‌ها و نقوش، شباهت بسیاری به جام‌های دعای دوره صفوی دارد.
 نوع خط: نسخ
 تکنیک: کنده‌کاری مسطح بدون برجستگی
 زبان: عربی و فارسی

بازخوانی کتیبه‌های جام دعا:

با توجه به اینکه کتیبه و نقوش، در هر دو طرف داخل و خارج جام بسیار پر کار می‌باشد؛ لذا به صورت تفکیک معرفی می‌گردند.

کتیبه لبه جام:

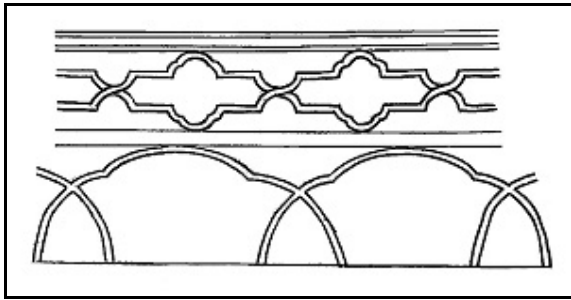
مأخذ: موزه باستان‌شناسی زنجان

کتیبه لبه کاسه را در سه قسمت می‌توان معرفی کرد:
 ۱- نواری به عرض نیم سانتی‌متر با خط نسخ دعای مکنون

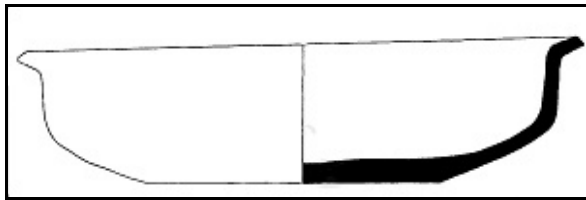
کهن‌ترین وسایل طلسمی به شمار می‌آمده و به گفته برخی از محققان در سده ۷ق/۱۳م ساخته، و به کار برده می‌شده، و نوشته‌هایی از آنها هنوز برجا مانده است. کهن‌ترین جام‌های یافت‌شده از دوره صفوی به خط ثلث و نستعلیق، با نقش آیات قرآنی و شعر بروج دوازده‌گانه و متعلق به سده‌های ۱۰ و ۱۱ق/۱۶ و ۱۷م است. در فرهنگ عامه ایران، از جام چهل کلید برای «چله‌بری» از زن نازا و پیشگیری از افتادن چله بر نوزاد و نیز دور کردن شرّ جن و جادو و ارواح پلید از آدمیان و مانند آنها استفاده می‌کرده‌اند. مثلاً برای «چله‌بری» و بچه‌دار شدن زن نازا، در حمام روی سر او «آب چله» می‌ریختند. بدین ترتیب که چهل بار جام را از آب پاک پر می‌کردند و بعد آن را بر سر زن نازا که رو به قبله نشسته بود، می‌ریختند. همچنین برای اینکه زن زائو گرفتار چله نشود، در مدت ده روز به نیت چله‌بری آب جام را بر سر و روی او می‌ریختند. همچنین ریختن آب جام چهل کلید روی نوزاد برای پیشگیری از چله افتادن بر روی بچه و نیز دوری او از آسیب ارواح پلید است. در اصفهان، شب‌های چهارشنبه دخترها برای بخت‌گشایی و زنها برای خوشبختی به حمام معروف به شیخ بهایی می‌رفتند و با جام چهل کلید بر سر و روی خود آب می‌ریختند. در خراسان و در بعضی از روستاهای جنوبی آن و نیز در برخی از نقاط دیگر ایران، برای دفع نفوس بد و ارواح شریر از زائو، پس از خوراندن روغن به او، چهل عدد ریگ، چهل عدد پشگل گوسفند، چهل نخود خام و چهل دانه اسپند را در ظرفی پر از آب می‌ریختند، سپس جام چهل کلید را ۳ بار در آن فرو می‌کردند و آن‌گاه چادر نمازی بالای سر زائو نگاه می‌داشتند و آب جام چهل کلید را روی او می‌ریختند.

مشخصات جام دعای موزه باستان شناسی زنجان:

اهداء کننده: خانواده مرحوم حاج مهدی بابایی قزوینی (استادکار مسگر) از شهروندان شهر زنجان

طرح هندسی تکرار شونده داخل کاسه دعا

طراحی فنی و نقش داخل کاسه (طراحی فنی از نگارنده)

- ۱- حاشیه نواری به عرض نیم سانتی‌متر حاوی اعداد و حروف رمزی
- ۲- متن داخلی کاسه در مابین نقوش هندسی ادامه سوره یس از آیه ۲۲ الی ۸۳
- ۳- نقوش هندسی داخل ظرف: انواع ادعیه در ۱۲ کادر جداگانه به کار رفته است.

الف) یا قدیم یا قدیم یا الله یا الله یا غفور یا غفور یا غفور یا غفور یا رحیم یا رحیم یا قدوس یا ملک یا سلام یا مؤمن یا میهمن برحمتک یا ارحم الراحمین

مأخذ: موزه باستان‌شناسی زنجان

ب) صَلَّى اللهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الْمَعْصُومِينَ الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ سُبْحَانَكَ أَنْتَ اللَّهُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ سُبْحَانَكَ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَلْكَ بِاسْمِكَ الْمَكْنُونِ الْمَخْزُونِ (قسمت اول دعای مکنون) عَلَى عَرْشِكَ الْعَظِيمِ وَجَوْهَرِهِ الْإِيَاتِ الشَّرِيفِ كُلِّهَا إِنْ تَعَطَوْا قُلُوبِ جَمِيعِ خَلْقِكَ مِنَ الدَّكْرِ وَالْأَنْثَى الصَّغِيرِ وَالْكَبِيرِ وَالْمُلُوكِ وَالْأَمْرَاءِ وَالْوَارِثِ الْخَالِقِ أَجْمَعِينَ اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي حَبِيباً قُلُوبِهِمْ وَاجْعَلْكَ الشَّهِيدَ الْقَوِي الْوَكِيلَ الْمَتِينِ الْحَمِيدَ الْمُحْصَى الْمُبْدَى الْمُعِيدَ الْمُحْيِي الْوَاحِدَ الْأَحَدَ الصَّمَدَ الْمُقْتَدِرَ الْمُقَدَّمِ الْمُؤَخَّرَ الْأَوَّلِ وَالْآخِرِ وَالظَّاهِرِ وَالْبَاطِنِ الْوَالِي الْمُتَعَالَى الْبَرِّ (اسامی جلاله خداوند)

۲- نواری به عرض ۳ میلی‌متر حاوی اعداد و حروف رمزی
۳- نواری به عرض ۱/۳ سانتی‌متر به خط نسخ دور تا دور لبه در دو سطر دیده می‌شود.

مضمون بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ يَسْ وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ
إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ... وَمَا لِي لَا أَعْبُدُ الَّذِي فَطَرَنِي وَإِلَيْهِ
تُرْجَعُونَ (آیه ۱ الی ۲۲ سوره مبارکه یس)

کتیبه داخلی کاسه:

مأخذ: موزه باستان‌شناسی زنجان

أَرْجُو سَوَاكَ بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ
الرَّحِيمِ يَا اللَّهُ يَا اللَّهُ يَا اللَّهُ (دعای گشایش مشکلات)

مأخذ: موزه باستان‌شناسی زنجان

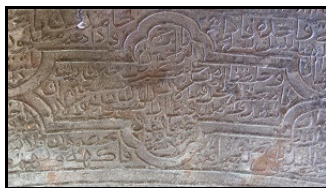
(چ) يَا أَجُودُ الْاِجُودِينَ وَيَا أَكْرَمُ الْاَكْرَمِينَ (دعای عرفه) وَ
يَا خَالِقُ السَّمَوَاتِ وَالْاَرْضِ رَبِّ لَا تَذَرْنِي فَرْدًا وَ اَنْتَ
خَيْرُ الْوَارِثِينَ

(آیه ۸۹ سوره انبیاء- دعای فرزند آوری) لك الحمد و
عدد

مأخذ: موزه باستان‌شناسی زنجان

(ح) يَا ارحم الراحمين و خلقنا من خلقكم بين طيب يا
رب يا معشر الجنّ و الإنسِ اِنْ اسْتَطَعْتُمْ اَنْ تَنْفُذُوا مِنْ
اَفْطَارِ السَّمَوَاتِ وَ الْاَرْضِ فَاَنْفُذُوا لَّا تَنْفُذُونَ اِلَّا بِسُلْطَانِ
(آیه ۳۳ سوره الرحمن)

مأخذ: موزه باستان‌شناسی زنجان

(خ) اَنْطَعِمُ مَنْ لَوْ يَشَاءُ اللَّهُ اَطْمَعَهُ اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا فِي ضَلَالٍ
مُبِينٍ (آیه ۴۷ سوره يس) وَ يَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ اِنْ
كُنْتُمْ صَادِقِينَ (آیه ۲۵ سوره ملك) مَا يَنْظُرُونَ اِلَّا صَيْحَةً
(آیه ۴۹ سوره يس)

مأخذ: موزه باستان‌شناسی زنجان

(پ) يَا عَالِمُ الْجَبَّارِ وَ الْخَفِيَّاتِ وَ يَا قَاضِيَ الْحَاجَاتِ وَ يَا
غَافِرَ الذَّنْبِ وَ السِّرِّ الْخَطِيئَاتِ وَ يَا سَامِعَ الدَّعَوَاتِ اَللّهُمَّ
سَعِّيه وَ اَمْتَنِي وَ حَسْرَتِي

مأخذ: موزه باستان‌شناسی زنجان

(ت) غَفْرُلِي سَيِّئَاتِي يَا عَظِيمِ وَ اَرْحَمُ قَنَائِلِي قَدِيرُ بِعِزَّتِكَ
يَا كَرِيمُ يَا جَفِي وَفِي بَا لَلّهِ يَا شَكُورُ اَللّهُمَّ يَا صَانِعَ كُلِّ
مَصْنُوعٍ وَ يَا جَابِرَ كُلِّ غَرِيبٍ (دعای محافظت از بلاها
ودشمنان)

مأخذ: موزه باستان‌شناسی زنجان

(ث) فِي كُلِّ مَرِيضٍ وَ رَازِقٍ كُلِّ مَرَزُوقٍ وَ يَا غَالِبُ كُلِّ
مَغْلُوبٍ وَ يَا مَالِكُ كُلِّ مَمْلُوكٍ وَ يَا شَاهِدُ كُلِّ مَشْهُودٍ وَ يَا
كَاشِفُ كُلِّ كَرْبَاءٍ (قسمتی از دعای جوشن کبیر)

مأخذ: موزه باستان‌شناسی زنجان

(ج) اِنِّي جَعَلْتُ اَمْرِي فَرْجًا وَ مَخْرَجًا وَ اَقْدَفًا فِي قَلْبِي اِنْ لَّا

۴- سوره ناس

۵- سوره کافرون

کتیبه ورق مدور برنجی داخل کاسه:

با توجه به اینکه کف کاسه به دلیل استفاده متمادی شکسته بود، یک ورق برنجی کتیبه‌دار هم جنس جام نیست و مسی است که هم به جهت جنس و هم سبک کتیبه، احتمال زیاد در دوره قاجار به کف جام اتصال داده شده است، حاوی کتیبه و اعداد بسیاری است. قطر این ورق برنجی مدور ۱۵/۵ سانتی‌متر است.

متن ورق برنجی داخل کاسه

۱- آیه الکرسی آیه ۲۵۵ سوره بقره

۲- سوره کافرون آیه ۱ تا ۶

۳- صلوات کبیر

۴- سوره اخلاص آیه ۱ تا ۴

۵- سوره فلق آیه ۱ تا ۵

۶- سوره ناس آیه ۱ تا ۶

۷- سوره نصر آیه ۱ تا ۳

۸- دعای نادعلی

در قسمت میانی نوشته طلسم حضرت یوسف علیه‌السلام
یا علی یا علی
مهر حضرت سلیمان علیه‌السلام

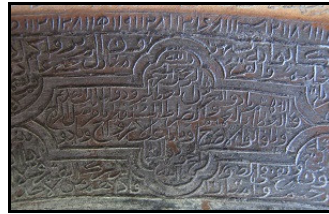

مأخذ: موزه باستان‌شناسی زنجان

مأخذ: موزه باستان‌شناسی زنجان

(د) بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ یَا ذُو الْعَرْشِ الْعَظِیْمِ وَ ذُو الْمَلِكِ الْقَدِیْمِ وَ الْعِطَاءِ الْعَمِیْمِ وَ الصِّرَاطِ الْمُسْتَقِیْمِ یَا مُرْسِلَ الرِّیَاحِ وَ یَا فَالِقَ الْاَصْبَاحِ وَ یَا بَاعِثَ الْاَرْوَاحِ وَ یَا ذُو الْجُودِ ذُو السَّمَاۗءِ یَا اللّٰه

مأخذ: موزه باستان‌شناسی زنجان

(ذ) یا اللّٰه یا اللّٰه یا رَحْمٰن یا رَحْمٰن یا رَحْمٰن یا رَحِیْم یا رَحِیْم صَلَّی اللّٰهُ عَلٰی مُحَمَّدٍ وَ اٰلِهِ اَجْمَعِیْنَ الطَّاهِرِیْنَ الطَّاهِرِیْنَ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ الْمَوْجُودُ فِی كُلِّ زَمٰنٍ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ الْمَعْبُودُ فِی كُلِّ مَكَانٍ

مأخذ: موزه باستان‌شناسی زنجان

(ر) لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ الْمَذْكُورُ فِی كُلِّ لِسَانٍ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ الْمَعْرُوفُ فِی كُلِّ یَوْمٍ هُوَ فِی شَأْنٍ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ مَا الْاِمَانُ الْاِمَانُ فِی كُلِّ شِرَافَتِهِ وَ مِنْ الشَّیْطَانِ

مأخذ: موزه باستان‌شناسی زنجان

کتیبه و نقوش پشت کاسه:

مأخذ: موزه باستان‌شناسی زنجان

تَشَاءُ وَ تُعِزُّ مِنْ تَشَاءُ بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ
تُؤَلِّجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَ تُؤَلِّجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَ تُخْرِجُ
الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَ تَرْزُقُ مَنْ تَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ (آیه ۲۶-
۲۷ سوره مبارکه آل عمران) قل قل سر جهان قل قل
منان جهان قل قل یا نان جهان قل قل همه جهان قل
قل بحق صد و یک قل قل قل بحق همه قلب‌هایی
که در تورات موسی و انجیل و زبور داوود و فرمان محمد
است، همه را یاد کردیم بفرمان خدای عز و جل و جمله
سحرها و جادوها و کلیدها که بر دارنده این دعا کرده‌اند
یا کنند یا خواهند.

خط دوم:

بسم الله از آسمان یا زمین بسم الله از زمین یا آسمان
بسم الله بر عرش یا کرسی بسم الله از لوح یا قلم بسم الله
از حضرت رب العالمین بسم الله بنام فرشتگان بسم الله از
مشرق یا مغرب بسم الله از شمال تا جنوب بسم الله بنام
خلق اولین و آخرین بسم الله تحت یا فوق بسم الله از
یسار یا یمین بسم الله از خلف تا یمین باطل کردم و رد
گردانیدم هر سحری که پسران آدم و دختران حوا از
سیاه و سفید ترک و تاجیک و بنده و آزاد و غریب و
بومی و عرب و عجم شاه و گدا بزرگ و کوچک مرده و
زنده و هر کس کرده‌اند یا کنند یا خواهند کرد همه را
باطل کردم بنام خدای عز و جل به حق جمیع پیغمبران
هر سحری که کرد باطل و عاقل کردم بحق یا رحمن
کل شی و ارحمه.

خط سوم:

هر سحری که از برای عاشقی و دیوانگی و دل‌بندی و
نظر‌بندی و خواب‌بندی و مرد‌بندی و شهوت‌بندی و
دشمنی و بیماری کرده‌اند یا کنند در اول روز یا میان
روز یا آخرت روز کرده‌اند یا کنند یا خواهند کرد باطل
کردم و هر سحری که در اول شب یا میان یا آخر شب که
کرده‌اند یا خواهند کرد یا کنند باطل کردم بر دارنده
این دعا و هر سحری که در ساعت قمر و عطارد و زهره و
شمس و مریخ و مشتری و زحل کرده‌اند یا کنند یا

۱- حاشیه یک سانتی‌متری متن عربی با این مضمون: لا
اله الا الله فله الحمد رب السموات و الارض و
هو العزيز الحكيم و ما توفيقى الا بالله عليه توكلت و
هو رب العرش العظيم (هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَالِمُ
الْغَيْبِ وَ الشَّهَادَةِ هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ آیه ۲۲ سوره
حشر) (اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتُوْدِعُكَ نَفْسِي وَ دِينِي وَ مَالِي وَ
وَأَدَى (دعای سفر) التَّوَابِ الْمُنْعِمِ الْمُتَنَعِّمِ الْعَفُورِ
الرَّؤُوفِ الْمَالِكِ الْمُلْكِ ذُو الْجَلَالِ وَ الْإِكْرَامِ الرَّبِّ
الْمَقْسُطِ الْجَامِعِ الْغَنِيِّ الْمَغْنِيِّ الْمَانِعِ الضَّارِّ الْبَائِعِ
التَّوَابِ الْهَادِي الْبَدِيعِ الْبَاقِي الرَّشِيدِ الْأَصُورِ (اسامی
جلاله خداوند) (لا إله إلا أنت سبحانك إني كنت من
الظَّالِمِينَ ذکر یونسیه)

۲- کتیبه به عرض ۲/۵ سانتی‌متری شامل دعای عکاشه
که مابین نقوش دایره‌ای به قطر ۲/۵ سانتی‌متری
صور فلکی دوازده‌گانه با خط نسخ می‌باشد.

۳- کتیبه به عرض ۵/۵ سانتی‌متر دور تا دور کاسه با خط
نسخ و زبان فارسی است.

متن فارسی پشت کاسه: ۱۲ سطر متن فارسی و عربی،
دور تا دور کاسه دیده می‌شود.

خط اول:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ هَذَا دَعَا بَاطِلِ السَّحْرِ قُلْ اللَّهُمَّ
مَالِكِ الْمُلْكِ تُوتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَ تَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ

حنجره و سینه و شکم و دل و جگر و شش و زهره و کرده و روده و دست و ناخن و پا و ناخن پا و بنیه و پوست و موی و جمیع اعضای او کرده‌اند یا کنند باطل کردم بردارنده این دعا و هر سحری که بر دندان و سحری که بر کفن مرده یا چوب تابوت کرده‌اند یا کنند باطل کردم.

خط هفتم:

هر سحری که بستر آدمی یا بول آدمی یا خاک کف پای آدمی کرده‌اند یا کنند باطل کردم بر صاحت این دعا و هر سحری که بر اعضای پرنندگان حلال و حرام و مور و ملخ و آنچه سحر بدان توان کرد که کرده‌اند یا کنند سحرشان کرده باد و گفتنشان ناگفته به خاک و جان خودشان باد (به حق سبحانک لا اله انت یا رب کل شی و وارثه) از اذکار چهل گانه حضرت ادریس پیامبر) و بحق هر از روی نام خدا و بحق اشهد الله و حسنی الله و وحی الله و سبحان الله و بحق قُلْ هُوَ اللَّهُ وَ مُحَمَّدٌ رَسُوْلُ اللَّهِ وَ غَلِيًّا وَ لِيَّ اللَّهُ وَ مَغْزِ اسْتِخْوَانَ وَ اَنْدَامِ جَمِيْعِ جَانُوْرَانَ كَرْدِهْاَنْدِ يَآ كَنْنَنْدِ بَاطِلِ كَرْدَمْ.

خط هشتم:

اَلَّذِيْنَ يَذْكُرُوْنَ اَللّٰهَ قِيَامًا وَ قُعُوْدًا وَ عَلٰى جُنُوْبِهِمْ وَ يَتَفَكَّرُوْنَ فِيْ خَلْقِ السَّمٰوٰتِ وَ الْاَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هٰذَا بَاطِلًا سُبْحٰنَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ (آل عمران) فَالْقِيَّ السَّحْرَةَ سَاجِدِيْنَ قَالُوْا اَمَّا بِرَبِّ الْعٰلَمِيْنَ رَبِّ مُوسٰى وَ هٰرُوْنَ (آیه ۴۶-۴۷-۴۸ سوره شعراء) وَ يُحِقُّ اللّٰهُ الْحَقَّ بِكَلِمٰتِهٖ (آیه ۸۲ سوره یونس) وَ قُلْ جَآءَ الْحَقُّ وَ زَهَقَ الْبَاطِلُ اِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوْقًا وَ تَنْزَلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَآهُوْشَفَآءَ وَ رَحْمَةً لِّلْمُؤْمِنِيْنَ وَ لِيَزِيْدَ الظَّٰلِمِيْنَ اِلَّا خَسَارًا (آیه ۸۱-۸۲ سوره الاسراء) وَ قُلْ جَآءَ الْحَقُّ وَ مَا يُبَدِّئُ الْبَاطِلُ كَانَ ذَهُوْقًا (آیه ۸۱ سوره الاسراء) فَلَمَّا اَلْقَوْا قَالَ مُوسٰى مَا جِئْتُمْ بِهٖ السَّحْرِ اِنَّ اللّٰهَ سَيُبْطِلُهٗ اِنَّ اللّٰهَ لَآ يُصْلِحُ عَمَلَ الْمُفْسِدِيْنَ (آیه ۸۱ سوره یونس)

خط نهم:

قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِیْلِ فَاِنَّهٗ نَزَّلَهٗ عَلٰى قَلْبِكَ بِاِذْنِ اللّٰهِ

خواهند کرد باطل کردم هر سحری که در ساعات سعد و نظرات حسن و قمر در برج الثنین و آبی و خاکی و آبی وادی که کرده‌اند یا کنند یا خواهند کرد باطل کردم.

خط چهارم:

بحق لاله الا الله محمد رسول الله على ولي الله هر سحری که بر سیصد و شصت و شش و چهارصد و چهل و چهار پاره استخوان کرده‌اند یا کنند یا خواهند کرد ناکرده بادا کرده‌شان ناگفته بادا گفته‌شان بحق آدم و حوا و ادريس و شعيب و ذكريا و ابراهيم و اسمعيل و اسحق و يعقوب و يوسف و دانيال و هود و جرجيس و سليمان و داود عليه السلام و موسى و عيسى و ايوب و يونس و الناس و خضر و نوح و ذالكفل (از پیامبران بنی اسراییل) و حضرت سید المرسلین محمد رسول الله و علیا ولی الله و حضرت فاطمه الزهراء و امام حسن المجتبی و امام حسین الشهید بکر بلا و امام زین

خط پنجم:

العابدین و امام محمد الباقر و امام جعفر صادق و امام موسی الکاظم و امام علی بن موسی الرضا و امام محمد التقی و امام علی النقی و امام حسن العسگری و امام محمد المهدی صاحب الزمان صلوات الله و سلامه علیه و علیهم اجمعین و بحق خدیجه الکبرا و ساره و مریم و بحق اولیاء و انبیاء و اوصیا و صدیقان و زاهدان و عابدان هر سحری که در گورستان‌های نو یا کهنه بر سنگ سفید یا سیاه و شرح و جمیع رنگ‌هایی که در عالم است هر سحری که بر خاک‌ها کرده‌اند یا کنند یا خواهند کرد باطل کردم بردارنده این دعا را

خط ششم:

هر سحری که بر کافور مرده یا موی سر یا ناخن مرده یا بر خشت زیر سر مرده و آنچه در دهانش می‌نهند و در گوش مرد همی‌گذارند و می‌گویند و آنچه بر جمیع اعضای مرده می‌کنند و هر سحری که بر جمیع اعضای حیوانات شهری و صحرائی بری و بحری نر و ماده از سر و گوش و بینی و دهن و زبان و جسم و حلق و گلو و

مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى وَبُشْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ (آیه ۹۷ انعام)

خط دوازدهم:

سوره بقره) قل هاتوا برهانکم ان کنتک صادقین آیه (۱۱۱ سوره بقره) قل ان هدی الله هو الهدی (آیه ۱۲۰ سوره بقره) قُلْ اَتَحَاوُّنَا فِی اللّٰهِ وَهُوَ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ وَ لَنَا اَعْمَالُنَا وَلَكُمْ اَعْمَالُكُمْ وَ نَحْنُ لَهُ مُخْلِصُونَ (آیه ۱۳۹ سوره بقره) قُلْ اَنْتُمْ اَعْلَمُ اَمِ اللّٰهُ (قسمتی از آیه ۱۴۰ سوره بقره) قُلْ فَلِمَ تَقْتُلُونَ اَنْبِیَاءَ اللّٰهِ مِنْ قَبْلِ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ (آیه ۹۱ سوره بقره) قُلْ اِنْ كَانَتْ لَكُمْ الدَّارُ الْاٰخِرَةُ عِنْدَ اللّٰهِ خَالِصَةً مِنْ دُونِ النَّاسِ فَتَمَنَّوْا الْمَوْتَ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ (آیه ۹۴ سوره بقره)

خط دهم:

قُلْ لِمَنْ مَا فِی السَّمٰوٰتِ وَ الْاَرْضِ قُلْ لِلّٰهِ كَتَبَ عَلٰی نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ لِيَجْزِيَكُمْ اِلٰی يَوْمِ الْقِيَامَةِ لِمَا رَبَّبَ فِيْهِ الَّذِيْنَ خَسِرُوْا اَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ (آیه ۱۲ سوره الانعام) وَ لَهُ مَا سَكَنَ فِی الْلَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَ هُوَ السَّمِیْعُ الْعَلِیْمُ (آیه ۱۳ سوره انعام) قُلْ اَغَيَّرَ اللّٰهُ اَتَّخِذُ وِلِيًّا فَاطِرِ السَّمٰوٰتِ وَ الْاَرْضِ وَ هُوَ يُطْعَمُ قُلْ اِنِّیْ اَمْرٌ اَنْ اَكُوْنَ اَوَّلَ مَنْ اَسْلَمَ وَ لَا تَكُوْنَنَّ مِنَ الْمَشْرِكِيْنَ (آیه ۱۴ سوره انعام) قُلْ اِنِّیْ اَخَافُ اِنْ عَصَيْتُ رَبِّيْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيْمٍ (آیه ۱۵ سوره انعام) مَنْ يُصْرَفْ عَنْهُ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمْنَاهُ وَ ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْمُبِيْنُ (آیه ۱۶ سوره انعام) قُلْ سَبِّحُوْا فِی الْاَرْضِ ثُمَّ اَنْظُرُوْا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكْذِبِيْنَ (آیه ۱۱ سوره انعام)

خط یازدهم:

بَيْنِيْ وَ بَيْنَكُمْ وَ اَوْحٰی اِلٰی هٰذَا الْقُرْاٰنُ لِيُنذِرَكُمْ بِهِ وَ مَنْ بَلَغَ اَيْنَكُمْ لَتَشْهَدُوْنَ اَنَّ مَعَ اللّٰهِ الْاِلهَ الْاٰخَرٰی قُلْ لَا اَشْهَدُ قُلْ اِنَّمَا هُوَ اِلٰهُ وَاحِدٌ وَّ اِنِّیْۤ اِنۢ بَرِیْۤ مِمَّا تُشْرِكُوْنَ (آیه ۱۹-۲۰ سوره انعام) قُلْ اَرَايْتُمْ اِنْ اَتَاكُمْ عَذَابُ اللّٰهِ بَغْتَةً اَوْ جَهْرَةً هَلْ يُهْلِكُ اِلَّا الْقَوْمَ الظّٰلِمُوْنَ (آیه ۴۷ سوره انعام) قُلْ هَلْ يَسْتَوِی الْاَعْمٰی وَ الْبَصِيْرُ (قسمتی از آیه ۱۶ سوره الرعد) قُلْ اِنِّیْ نُهَيْتُ اَنْ اَعْبُدَ الَّذِيْنَ تَدْعُوْنَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ قُلْ لَا اَتَّبِعْ اَهْوَاؤَكُمْ قَدْ ضَلَلْتُمْ اِذَا مَا اَنَا مِنَ الْمُهْتَدِيْنَ (آیه ۵۶ سوره انعام) قُلْ اِنِّیْ عَلٰی بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّيْ وَ كَذَّبْتُمْ بِهٖ مَا عِنْدِيْ مَا تَسْتَعْجِلُوْنَ بِهٖ اِنْ (قسمتی از آیه ۵۷ سوره

۴- کتیبه خط نسخ به زبان عربی ما بین نقوش دایره‌ای، قطر ۲ سانتی‌متر با نقش مینیاتوری.

خط اول:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ اللّٰهُ الصَّمَدُ لَمْ يَلِدْ وَ لَمْ يُوْلَدْ وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا اَحَدٌ (آیه ۱ تا ۴ سوره اخلاص) بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ قُلْ اَعُوْذُ بِرَبِّ النَّاسِ مَلِكِ النَّاسِ اِلٰهِ النَّاسِ مِنْ شَرِّ وَ سُوْاسِ الْخَنَاسِ الَّذِيْ يُوْسُوْسُ فِیْ صُدُوْرِ النَّاسِ مِنَ الْجِنَّةِ وَ النَّاسِ (آیه ۱ تا ۶ سوره ناس)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ قُلْ اَعُوْذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ وَ مِنْ شَرِّ غَاسِقٍ اِذَا وَقَبَ وَ مِنْ شَرِّ نَفَّاسَاتِ فِی الْعُقَدِ (آیه ۱ تا ۴ سوره فلق)

خط دوم:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ قُلْ يَا اَيُّهَا الْكٰفِرُوْنَ لَا اَعْبُدُ مَا تَعْبُدُوْنَ وَ لَا اَنْتُمْ عٰبِدُوْنَ مَا اَعْبُدُ وَ لَا اَنَا عٰبِدُ مَا عَبَدْتُمْ وَ لَا اَنْتُمْ عٰبِدُوْنَ مَا اَعْبُدُ لَكُمْ دِيْنَكُمْ و لى الدّين (آیه ۱ تا ۶ سوره کافرون) بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ وَ اِنْ يَكَاذُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لِيَزَلِّيَنَّ لِقَوْنِكَ بِاَبْصَارِهِمْ لَمَّا سَمِعُوا الذِّكْرَ وَ يَقُولُوْنَ اِنَّهٗ

بهترین اذکار برای باطل کردن طلسم و سحر، استفاده از آیه شریفه ذیل است: **وَ لَا يُفْلِحُ السَّاحِرُ حَيْثُ أَتَى** (سوره مبارکه طه: ۶۹) عدد تکرار این آیه شریفه ۱۳۹۴ می‌باشد. بعضی از سوره‌های قرآن نام‌های مختلفی دارند، از جمله سوره‌های فلق و ناس که که از نام‌های دیگر آنها «معوذ» است و به هر دو سوره اطلاق معوذتین (دومعوذ) گویند.

کلمه معوذ از «عَوَّذَ» گرفته شده، به معنای پناه بردن و حفظ کردن خویش و پرهیز دادن از شر، از راه پناه بردن به کسی که می‌تواند آن شر را دفع کند. هم‌چنین، امام صادق -علیه‌السلام- می‌فرماید: «پیامبر -صلی الله علیه و آله- فرمود: اگر کسی خواست به دیگری بدی انجام بدهد، و او بخواهد که خدا این شخص را از او دور کند (و مانع بدی او شود) پس وقتی که او را می‌بیند بگوید: **أَعُوذُ وَ بِحَوْلِ اللَّهِ وَ قُوَّتِهِ مِنْ حَوْلِ خَلْقِهِ وَ قُوَّتِهِمْ** و سوره فلق را بخواند. بعد هم این آیه را بخواند: **فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَ هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ** در این صورت خداوند فریب هر فریب‌کاری و مکر هر مکرکننده‌ای و حسد هر حسد ورزی را از او دور می‌کند و باید این کلمات را در صورت او بخواند.»

لِمَجْنُونٍ وَ مَا هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ (آیه ۵۱-۵۲ سوره قلم) **اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى الْمُصْطَفَى مُحَمَّدٍ وَ مُرْتَضَى عَلِيٍّ ...** (اسامی دوازده امام)

خط سوم:

الرَّضَا وَ النَّقِيُّ مُحَمَّدٌ وَ النَّقِيُّ عَلِيُّ وَ الزَّكِيُّ الْعَسْكَرِيُّ وَ الْمَهْدِيُّ الْإِهَادِيُّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ (ادامه اسامی دوازده امام) **نَادَعَلِي مَطَهَّرَ الْعَجَائِبُ تَجِدُهُ عَوْنَا لَكَ فِي النَّوَائِبِ كُلِّ هَمٍّ وَ غَمٍّ سَيَنْجِلِي بِوَلَايَتِكَ يَا عَلِيُّ يَا عَلِيُّ** (دعای نادعلی)

خط چهارم:

... **يَا صَانِعُ كُلِّ مَصْنُوعٍ يَا خَالِقُ كُلِّ مَخْلُوقٍ ...** (قسمتی از دعای جوشن کبیر)

به‌کارگیری آیات قرآنی در ظروف فلزی دوره صفویه در باطل کردن طلسم و دفع شر شیاطین تأثیر معجزه آسای بعضی از الفاظ و کلمات، برای دفع شر جنیان است و آن هم به زبان آوردن بعضی از الفاظ قرآنی که در روایات متعدد مورد تأکید قرار گرفته است. کارسازترین این الفاظ سه موضوع است: اول آیه‌الکرسی، دوم سوره فلق و سوم سوره ناس.

برای باطل کردن طلسم و سحر راه‌ها و روش‌های مختلفی وجود دارد. بهترین روش برای ابطال طلسم و سحر استفاده از آیات قرآنی (خصوصاً معوذتین) یکی از

دایره‌هایی به قطر ۲/۵ سانتیمتر حاوی صور فلکی دوازده‌گانه در پشت کاسه دیده می‌شود.

ماه خورشیدی	نام فارسی	برج	تصویر
فروردین	قوچ - بره	حمل	
اردیبهشت	گاونر	ثور	

تصویر	برج	نام فارسی	ماه خورشیدی
	جوزا	دوپیکر	خرداد
	سرطان	خرچنگ	تیر
	اسد	شیر	مرداد
	سنبله	خوشه	شهریور
	میزان	ترازو	مهر
	عقرب	عقرب	آبان

تصویر	برج	نام فارسی	ماه خورشیدی
	قوس	کمان - کماندار	آذر
	جدی	بز	دی
	دلو	آبریز	بهمن
	حوت	دوماهی	اسفند

دایره‌هایی به قطر ۲ سانتی‌متر حاوی نقوش مینیاتور انسانی و حیوانی در پشت کاسه دیده می‌شود.

ردیف	توصیف نقش	تصویر	طرح
۱	شخصی ایستاده با لباس ساده و کلاه -دامن با کمر بند پارچه‌ای دور کمر و شمشیر در غلاف که از انتهای دامن بیرون آمده و در دست راستش سبیدی آویزان - شلوار گشاد و کفشی شبیه چاروق و نقوش گل پرکننده		
۲	شخصی ایستاده، لباسش دامن‌دار با شلوار و کلاه و کفش شبیه چاروق در حال رقص		
۳	شخصی نشسته و پاهایش را جمع کرده با کلاه صفوی و دست‌هایش را باز کرده و لباسش دکمه‌دار است		
۴	شخصی نشسته و در حال نواختن چنگ است. لباسش گشاد و کلاه هم بر سر دارد - چنگ این نوازنده هفت رشته دارد - بدلیل سنگینی این ساز به صورت نشسته نواخته می‌شود.		

ردیف	توصیف نقش	تصویر	طرح
۵	نقش شیر ایستاده و خورشید در پشت آن. این نقش در سکه‌های فلوس دوره صفویه هم دیده می‌شود.		

نقش شیر ایستاده و خورشید در پشت آن، در سکه فلوس مسی دوره صفوی و شباهت با نقش کنده کاری در پشت جام دعا (مأخذ: نگارنده)

مقایسه تحلیلی نقوش جام دعای مورد مطالعه و نگاره‌های کاخ چهلستون اصفهان

شباهت دو چنگ نواز دوره صفوی در نقاشی مینیاتور سمت راست و نقش قلمزنی در پشت جام دعا (مأخذ: نگارنده)

طرح لباس، کلاه، چهره و کفش نگاره کاخ چهلستون اصفهان و شباهت با نقوش کنده کاری در جام دعا (مأخذ: نگارنده)

شباهت طرح قلمزنی سمت چپ در پشت جام دعا با رقص سما

جدول ۱. سوره‌ها، ادعیه و صلوات کبیر، اسماء جلاله، ادعیه به تفکیک در جام دعای مورد مطالعه

ردیف	نام سوره نام دعا	معنی سوره	نوع سوره	تعداد آیات سوره	آیات بکار رفته	محل قرار گیری آیات
۱	یس	از حروف مقطعه	مکی	۸۳	۱ تا ۲۲	لبه جام
۲	اسامی جلاله	-	-	-	-	لبه
۳	دعای مکنون	-	-	-	-	لبه
۴	یس	از حروف مقطعه	مکی	۸۳	۲۲ تا ۸۳	داخلی جام
۵	ناس	مردم	مکی	۶	۱ تا ۶	داخلی
۶	دعای عکاشه	-	-	-	-	داخلی
۷	دعای نادعلی	-	-	-	-	داخلی
۸	انبیاء	پیامبران	مکی	۱۱۲	۸۹	داخلی
۹	الرحمن	از اسامی خداوند	مکی	۷۸	۳۳	داخلی
۹	دعای جوشن کبیر	-	-	-	-	داخلی
۸	کافرون	کافرها	مکی	۶	۱ تا ۶	صفحه برنجی داخل
۹	بقره (آیه الکرسی)	گاو ماده	مدنی	۲۸۶	۲۵۵	صفحه برنجی داخل
۱۰	اخلاص	خالص کردن	مکی	۴	۱ تا ۴	صفحه برنجی داخل
۱۱	فلق	سپیده دم	مکی	۵	۱ تا ۵	صفحه برنجی داخل
۱۲	ناس	مردم	مکی	۶	۱ تا ۶	صفحه برنجی داخل
۱۳	نصر	یاری	مدنی	۳	۱ تا ۳	صفحه برنجی داخل
۱۴	حشر	اخراج	مدنی	۲۴	۲۲	بیرونی جام
۱۵	آل عمران	خاندان عمران	مدنی	۲۰۰	۲۶-۲۷-۱۹۱	بیرونی
۱۶	شعراء	شاعران	مکی	۲۲۷	۴۶-۴۷-۴۸	بیرونی
۱۷	یونس	یونس پیامبر	مکی	۱۰۹	۸۱-۸۲	بیرونی
۱۸	الاسراء	سیر شبانه	مکی	۱۱۱	۸۱-۸۲	بیرونی
۱۹	بقره	گاو ماده	مدنی	۲۸۶	۹۱-۹۴-۹۷- ۱۱۱-۱۲۰	بیرونی

ردیف	نام سوره نام دعا	معنی سوره	نوع سوره	تعداد آیات سوره	آیات بکار رفته	محل قرار گیری آیات
					۱۳۹-۱۴۰-۱۶۹	
۲۰	توبه	بازگشت به سوی خدا	مدنی		۳۳	بیرونی
۲۱	الانعام	چهار پایان	مکی	۱۶۵	۱۲-۱۱-۱۳- ۱۴-۱۵-۱۶- ۱۹-۲۰-۴۷- ۵۶-۵۷-۶۳- ۷۱-۱۴۹-۱۵۰- ۱۶۱-۱۶۲	بیرونی
۲۲	رعد	صدای غرش آسمان	مکی	۴۳	۱۶	بیرونی
۲۳	عنکبوت	عنکبوت	مکی		۵۰	بیرونی
۲۴	اخلاص	خالص کردن	مکی	۴	۴-۱	بیرونی
۲۵	فلق	سپیده دم	مکی	۵	۴-۱	بیرونی
۲۶	ناس	مردم	مکی	۶	۶-۱	بیرونی
۲۷	کافرون	کافرها	مکی	۶	۶-۱	بیرونی
۲۸	قلم	قلم	مکی	۵۲	۵۱-۵۲	بیرونی
۲۹	اسامی دوازده امام	-	-	-	-	بیرونی
۳۰	اسامی جلاله خداوند	-	-	-	-	بیرونی
۳۱	دعای جوشن کبیر	-	-	-	-	بیرونی
۳۲	ذکر یونسیه	-	-	-	-	بیرونی
۳۳	دعای نادعلی	-	-	-	-	بیرونی
۳۴	دعای چهل کلید	-	-	-	-	بیرونی

مقایسه تطبیقی شیء مورد مطالعه با نمونه‌های مشابه موجود:

۱- جام چهل کلید برنجی موزه دوره اسلامی در موزه ملی تهران

این نمونه اشیا باقی مانده از دوره صفوی که تاریخ‌دار هستند و یا از نظر فرم، نوع کتیبه و نقوش، منتسب به دوره صفوی است؛ با نام‌های مختلف دیده می‌شود، مانند جام دعا، جام چهل کلید و ...

یک نمونه جام چهل کلید برنجی باقی مانده از سده ۱۱ هجری (۱۰۳۹ قمری) دوره صفوی که به شماره ۸۵۴۰

در تالار صفوی موزه باستان‌شناسی و هنر دوران اسلامی موزه ملی ایران در معرض نمایش است، با پنجه دست در میان، مظهر حضرت ابوالفضل العباس (ع) در فرهنگ و هنر ایران است. این جام با لبه کوتاه به خارج برگشته و پایه مدور کوتاه، بدنه آن کروی محدب است که در مرکز برآمدگی دایره شکلی وجود دارد. تمام تزیینات داخل و خارج ظرف شامل کتیبه‌هایی مختلف است که به خط نستعلیق، ثلث و نسخ نوشته شده و همچنین در سطح خارجی آن صور دوازده گانه فلکی در داخل ستاره هشت گوش کنده شده، همچنین در کف پایه کتیبه به

آیات ۲۵۵ تا ۳۵۷ سوره بقره (آیت الکرسی) ادعیه از جمله دعای نادعلی، صلوات بر ائمه معصومین (ع) و در کف خارجی (پایه) عبارت‌های «آمرزیده باد که به فاتحه فراموش نکنند/ والله اعلم بالصواب/ ابتدا شد در الاول ماه رمضان المبارک سنه ۱۰۳۹ تمام شد.

خط نستعلیق نوشته شده است. در داخل جام، نوشته‌ای در داخل نقوش به طرح ترنج کنده شده و در کف آن نقش شش صورت فلکی نیز وجود دارد. در مرکز دایره بر آمده، وسط نقش زحل با دست‌های متعدد، در هر یک شی‌ای وجود دارد که کنده شده است. کتیبه‌ها نیز شامل سوره فاتحه، الکافرون، الاخلاص، الفلق، الناس، نصر،

جام دعای موزه باستان شناسی زنجان

جام موزه ملی تهران

مانده از این دوره بسیار شباهت دارد؛ حتی این همخوانی قدمت در بررسی لباس، کلاه، پاپوش، نوع حرکات دست و پا نیز قابل مشاهده است. همین طور، با استفاده از ادعیه شیعی در کتیبه‌های داخل و خارج جام دعا نیز می‌توان انتساب را به دوره صفوی نزدیک دانست. این ظروف، در تمامی موارد که در موزه‌ها و یا توسط پژوهشگران مورد مطالعه قرار گرفتند، با نام جام چهل

نتیجه‌گیری

با توجه به اینکه هیچ تاریخی مبنی بر نظر قطعی انتساب شیء به دوره خاصی وجود نداشت، لذا نگارنده از روش مقایسه‌ای برای تعیین قدمت استفاده کرد و پس از مطالعه تمامی کتیبه‌های عربی و فارسی، مقایسه نقوش جام دعای مورد مطالعه، به این نتیجه رسید که به نگاره‌های مسجد چهلستون اصفهان و مینیاتورهای بجای

توحیدی، فائق (۱۳۸۶)، *مبانی هنرهای فلزکاری، نگارگری، سفالگری، معماری و ...*، تهران: انتشارات سمیرا.
شایسته فر، مهناز (۱۳۸۱)، «بررسی محتوایی مذهبی دوره تیموری و صفوی»، *فصلنامه علمی پژوهشی دانشگاه الزهراء*، شماره ۴۳، صص ۱۹۰-۱۸۷.
شایسته فر، مهناز (۱۳۸۴)، *هنر شیعی*، تهران: انتشارات مؤسسه مطالعات هنر اسلامی.
جعفری، محمد حسین (۱۳۸۷)، *گلستان سوره‌ها*، جلد ۱ و ۲، قم: انتشارات فائز.
نجمی، ناصر (۱۳۸۶)، *تهران قدیم*، تهران: انتشارات جانزاده.

کلید و کاسه دعا معرفی شده‌اند و در اکثر این ظروف، کتیبه‌هایی به خط نسخ و نستعلیق، در داخل و خارج ظروف مشاهده می‌شود. تمامی این جام‌های دعا برنجی یا مسی هستند و از فلزات دیگر کمتر استفاده شده است.

منابع

احسانی، محمد تقی (۱۳۹۰)، *هفت هزار سال هنر فلزکاری در ایران*، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
افروغ، محمد (۱۳۸۹)، *فلزکاری دوره سلجوقی و صفوی*، تهران: انتشارات جمال هنر.